

9. Kysik-Uryszek A. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w gospodarce regionu – teoria i praktyka. Warszawa: Wydawnictwa Fachowe, 2010.
10. Jarus O. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a zatrudnienie w Polsce w latach 2003-2013. *Studia Ekonomiczne*. 2016. №292. S. 53-79.
11. Knapp A. Foreign direct investment strengthens Central and Eastern Europe's economies. URL: <https://wiiw.ac.at/foreign-direct-investment-strengthens-central-and-eastern-europe-s-economies-n-578.html>.
12. Baiashvili T., Gattini L. Impact of FDI on economic growth: The role of country income levels and institutional strength. *EIB Working Papers*. 2020. №02. <https://www.eib.org/en/publications/economics-working-paper-2020-02>.
13. Owusu-Nantwi V., Erickson C. Foreign direct investment and economic growth in South America. *Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 46 (2). pp. 383-398. <https://doi.org/10.1108/JES-11-2017-0323>.
14. Ercegovac D., Momčilović M., Račić Ž. The Impact of Macroeconomic Indicators and FDI Inflows on the Economic Growth. 6th EMAN Selected Papers. 2022. <https://doi.org/10.31410/EMAN.S.P.2022.1>.

**Колодка Н.С.**  
**старший аудитор в PwC Ukraine**  
**м.Київ, 01032, Україна**

## **ДЖЕРЕЛА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇН, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ**

Підтримання життєдіяльності економіки країни під час воєнного конфлікту та відновлення після війни є критично важливими аспектами для будь-якої держави. Воєнні дії часто призводять до серйозних зруйнувань і руйнувань у всіх сферах економіки – від інфраструктури та промисловості до соціальних служб і фінансової системи. В той час, як конфлікт завершено, настає фаза відновлення, яка включає в себе оцінку збитків, відновлення інфраструктури, соціальна підтримка та інші процеси, які спрямовані на швидке повернення до попередніх масштабів економіки та розвитку суспільства [1].

Важливою частиною процесу відновлення є робота над зміцненням стійкості та запобігання подібним конфліктам у майбутньому через дипломатію, міжнародну співпрацю та встановлення миру.

Критично важливо розуміти, що процес відновлення економіки та інфраструктури не має чіткої точки початку або кінця, він є невіддільним процесом від інших державних рішень, які приймаються як у конфліктний період, так і пост-конфліктний.

Економіка країни, що страждає від військових дій, перелаштовується на нові рейки, де значна частина бюджетних коштів спрямовується саме на

військову сферу, щоб запобігти поширенню конфлікту і зростанню збитків в геометричній прогресії [2]. Так як відбувається перенаправлення коштів всередині країни, то сфера внутрішньодержавних інвестицій страждає однією з перших, що полягає у відсутності критичної необхідності щодо розвитку та поліпшення існуючих об'єктів, радше у відновленні існуючої інфраструктури.

Значний перерозподіл бюджетних ресурсів відбувається за рахунок зменшення інвестування в некритичні сфери, такі як інновації та розбудова внутрішньої інфраструктури, збільшення грошових асигнувань на військову сферу, соціальне забезпечення постраждалих регіонів та населення.

Задля збільшення фінансового підґрунтя для успішного відновлення та повернення до попередніх рівнів розвитку, країни вимушені використовувати фінансові інструменти, які не є досить поширеними у мирний час.

Так як грошовий ресурс всередині країни є обмеженим за зростаючих потреб, уряди країн прибігають до залучення зовнішнього фінансування та внутрішньодержавних інструментів, які є доступними (рис.1).

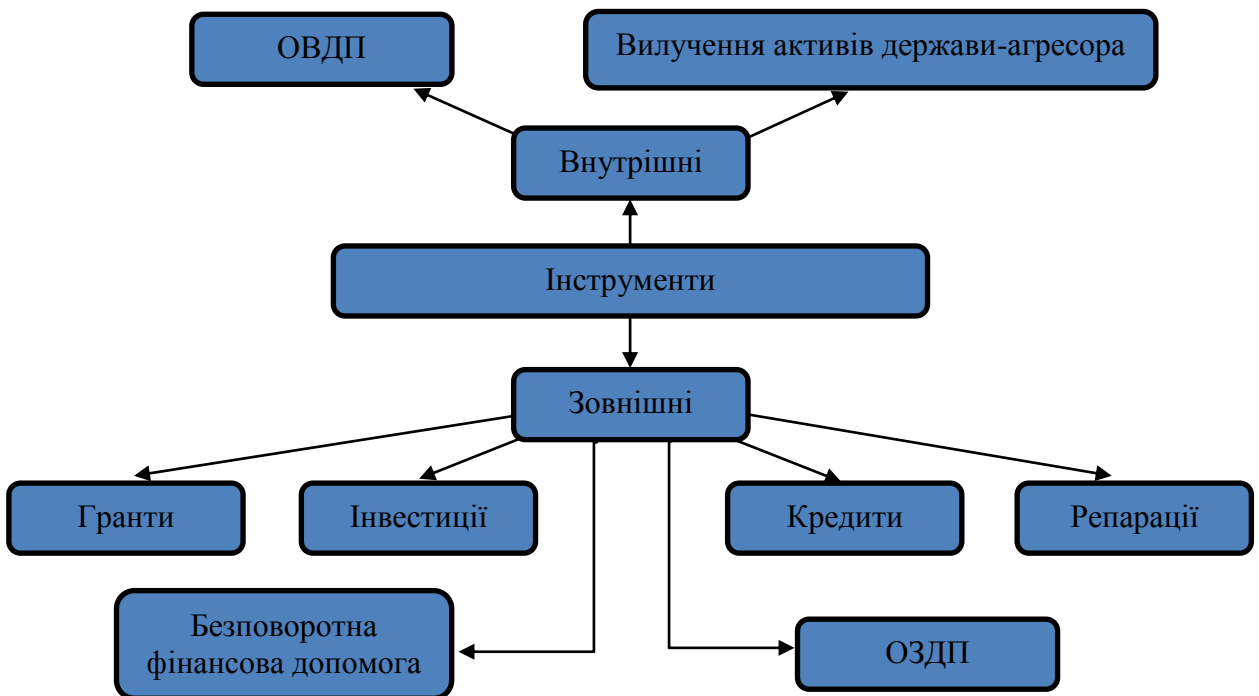


Рис. 1

*Створено автором*

На рис. 1 наведено основні джерела фінансування, які використовуються державами у процесі фінансування економіки у воєнний

та післявоєнний період. Таким чином, держава має різний спектр опцій та можливість їх комбінування між собою.

Якщо розглядати детально внутрішні інструменти фінансування, то до них відносяться ОВДП (облігації внутрішньодержавної позики), які спрямовані, перш за все, на залучення коштів громадян країни, а також бізнесу. Даний інструмент є досить поширеним у використанні, адже не вимагає виконання умов кредитних договорів, і використовується як гарантія поточних надходжень в обмін на найшвидше закінчення конфлікту та підтримання економічного суверенітету [3].

Ризиками використання даного механізму є небажання інвесторів вкладати капітал в економіку, яка воює, через ризик дефолту та, як наслідок, можливої втрати інвестицій. Проте, за умов ефективного менеджменту всередині країни, а також використання інших інструментів, які в сукупності підвищують кредитний рейтинг країни, даний тип залучення коштів є одним з найбільш оптимальних. Ще одним аргументом на користь використання даного механізму є високий поріг залучення та стабільний дохід на облігацію.

Другим способом залучення коштів є вилучення активів держави-агресора, за їх наявності. Враховуючи, що конфлікти найчастіше відбуваються між країнами, які мають спільний кордон, а отже і розвинуту господарську діяльність, вкладення значних сум капіталів та маятникову міграцію населення у прикордонних регіонах, такий спосіб може стати значним одноразовим фондуванням бюджету. Проте, даний спосіб не є «панацеєю» через юридичну обмеженість, а саме неможливістю вилучити актив без пропрацьованої юридичної бази. Через це, юридична обмеженість викликає певну політичну обмеженість – підвищується ризик засудження таких дій державами-партнерами, або безпосередньо власниками активів.

Розглядаючи зовнішні механізми зовнішнього фінансування, спектр яких є досить широким, варто відзначити ОЗДП (облігації зовнішньодержавної позики) - залучення коштів іноземних інвесторів. Механізм роботи відповідає ОВДП, проте відрізняється цільова аудиторія інвесторів – у таких спосіб уряд прагне залучити кошти іноземних інвесторів. Найчастіше такі державні боргові цінні папери пропонуються широкому загалу іноземних інвесторів, які готові ризикнути та підтримати національну економіку.

Найбільш поширеним способом залучення додаткових фінансових ресурсів є кредитування 3-ми сторонами, такими як міжнародні урядові та неурядові організації, Міжнародний валютний фонд, Національні банки

держав тощо. Залучення кредитних коштів є дієвим, проте маючим значні наслідки способом. Такі кредити є значними за сумою, адже спрямовані на підтримку цільового сегменту економіки або економіки в цілому (кредит на соціальну сферу, виплату заробітної плати бюджетним працівникам, тощо), а тому використання та обслуговування їх може стати значним тягарем для держави в майбутньому через відсоткове навантаження. За умов раціонального планування та забезпечення цільового використання кредиту здійснюватиметься підтримка працевлаштування та мотивації населення, що сприятиме притоку ресурсів, і, як наслідок, збільшення ВВП, що дозволить відновити попередній стан економіки та забезпечити фундамент для повернення використаних коштів кредиторам.

Інвестування у воєнний та післявоєнний період також відноситься до одних з найпоширеніших способів залучення капіталу, так як інвестиція відбувається в «обхід» державного бюджету і спрямовується одразу на актив або сектор економіки. В такому випадку, фінансування отримують об'єкти або проекти, які мають найбільшу привабливість та найвищі показники повернення на вкладений капітал для інвестора. У таких спосіб держава та бізнес створюють привабливий інвестиційний клімат, що тягне за собою послідувачі інвестиції, збільшує рейтинг кредитної довіри та підвищує репутацію країни на світовій арені.

Гранти, по своїй формі схожі на кредитування, проте не містять у собі елемент фінансування. Таким чином, кошти надаються зацікавленими сторонами під умови проведення певних структурних реформ або інших нематеріальних процесів, які мають на меті поліпшення економічної складової як економіки в цілому, так і конкретного об'єкту інвестування. Такі грошові асигнування видаються зазвичай «авансово», через те, що країна-інвестор має певні ризики та побоювання у вливанні значних капіталів у нестабільну економіку, і бажає застрахувати себе шляхом надання рекомендацій та проведення доцільних реформ, які допоможуть покращити інвестиційний клімат для значних грошових інвестицій у майбутньому.

Безповоротна фінансова допомога є одним з найбільш рідких явищ у процесі залучення коштів, адже інституція, що надає кошти подібним чином, має мати вільні ресурси або зробити перерозподіл коштів всередині себе, аби безкорисно віддати їх іншій країні. Тому, зазвичай, країни не жертвують значними сумами коштів залишаючись без можливості хоча б повернення інвестицій. Найчастіше, безповоротна фінансова допомога надається у точкових питаннях, таких як гуманітарна допомога населенню.

Наостанок, останнім з запропонованих способів залучення коштів є репарації. Притягнення агресора до виплати репарацій є досить складним та тривалим процесом, яких в історії світу було лише декілька.

Отримання репарацій (відшкодування, компенсації чи відшкодування втрат) може бути складним з кількох причин:

- Політичні угоди та домовленості: Укладення політичних угод та домовленостей між країнами, що програли у воєнних конфліктах, та країнами-переможцями може бути надзвичайно складним завданням. Це може вимагати тривалих переговорів, дипломатичних угод, а іноді й участі міжнародних посередників.

- Правові аспекти: Отримання репарацій може бути обмежене відсутністю чітких правових норм та механізмів, які регулюють виплати відшкодування втрат після воєнних дій. Це може призвести до неоднозначності і розбіжностей у тлумаченні вимог щодо компенсацій.

- Фінансові обмеження: Країни-переможниці можуть зазнавати фінансових труднощів у виплаті репарацій через власні економічні обмеження. Отримання великої суми грошей для компенсації втрат може сильно вплинути на фінансову стійкість країни.

- Політичні чи соціальні конфлікти: Наступні політичні чи соціальні конфлікти між країнами можуть ускладнювати процес отримання репарацій. Нерозбірливість щодо визначення відповідальності та вимог на стороні країн може заважати вирішенню цього питання.

- Часовий аспект: Відшкодування втрат після війни може затягуватися на десятиліття через політичні, економічні та соціальні причини. Процес визначення, обговорення та виплати репарацій може вимагати великої кількості часу та зусиль.

Таким чином, використання фінансових ресурсів під час відновлення після війни вимагає уважного планування та врахування потреб різних секторів економіки та суспільства, щоб забезпечити успішне відновлення та сталий розвиток країни. Панацеї щодо оптимального рішення щодо залучення фінансових ресурсів не існує, і кожна країна має враховувати спектр тих можливостей, що має, і перспективи подальшого розвитку у світову інфраструктуру [1].

В контексті України, процес національного відновлення економіки розпочато, проте результати відновлення складно оцінити через часову обмеженість. Тим не менш, державні програми щодо відновлення економіки та інфраструктури дають надію на подальше успішне втілення та відновлення [4].

### **Література**

1. Війна і державні фінанси: скільки потрібно грошей на відновлення і де їх брати. Електронний ресурс, режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/3/693382/>
2. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. Електронний ресурс, режим доступу: [https://lb.ua/blog/tetiana\\_bohdan/526637\\_plan\\_vidnovlennya\\_ukraini\\_silni.html](https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html)
3. Шмигаль назвав чотири джерела коштів на відновлення України після війни. Електронний ресурс, режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/19/novyna/finansy/shmyhal-nazvav-chotyry-dzherela-koshtiv-vidnovlennya-ukrayiny-pislya-vijny>
4. ПЛАН ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ. Візія Відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». Електронний ресурс, режим доступу: <https://recovery.gov.ua/>

**Колупаєва І.В.**  
**д.е.н., професор**  
**Ромашов Ю.В.**

**д.т.н., доцент**

**Харківський національний університет радіоелектроніки**  
**м. Харків, Україна**

## **РЕСУРСОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА: ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ**

Важливою умовою для забезпечення сталого майбутнього є перехід до циркулярної економіки, яка спрямована на пошук шляхів вирішення еколого-економічних протиріч. За даними Фонду Еллен Макартур [1], сценарій циклічної економіки забезпечить різні переваги для суспільства до 2030 року, серед яких: зростання ВВП на 11% порівняно з 4% у сценарії лінійної економіки; щорічну чисту економію матеріальних витрат до 630 мільярдів доларів США; скорочення викидів CO<sub>2</sub> на 48%. Циркулярна економіка може створити ще більше можливостей для промислового оновлення, регенерації, інновацій, добробуту, що, безперечно, відповідає Цілями сталого розвитку [2].

План дій циркулярної економіки (CEAP), який розроблений Європейською комісією як ключовий компонент Європейської зеленої угоди, направлений на забезпечення ресурсоефективної та конкурентоспроможної економіки [3]. Враховуючи глобальні, економічні, екологічні та соціальні виклики перед якими зараз стоїть Україна, а також європейський курс інтеграції, нагальним є кардинальний перегляд поточної ситуації в напрямку впровадження концепцій циркулярної економіки та адаптації європейського досвіду до українських реалій.